

דור לדור • למה כל אלו שחושבים שהחרדיות בת זמננו נחלשת טועים? חוקר החרדים מפתיע

עשיתנו של חוקר

מאז שהוא זוכר את עצמו, פרופ' בנימין בראון רגיל להסתובב בין חרדים כשלאישו כיפה סרוגה גדולה. הוא דובר את השפה ומכיר את כל הקודים הפנימיים, אבל לרגע לא חשב לעשות מזה קריירה • בשיחה נוקבת, הוא מסכים שלא היה רוצה שחוקרים יפשפשו בו ובמשפחתו, ומנסה להסביר את הצדדים החיוביים שבכל זאת אפשר לראות בעצם עריכת מחקר

ישראל גרוביים

צילומים: אפרים לוריא, פלאש 90, ארכיון 'בקהילה'

התנעוץ במי שמעניין, הציבור המרדני בהחלט מעניין. בנימין בראון השבע

"כל יום קמת לסערה חדשה. הרב שך הפך למנהיג רב עוצמה, שליכד את הציבור והציב לו משנה אידיאולוגית שלא התביישה ולא התנצלה. הוא היה זה שנטע בציבור ודובריו את תחושת הביטחון העצמי. את התפיסה שהיהודי החרדי שנתפס 'פאנאטיקער', הוא בעצם היהודי האמתי שלא מתבייש ולא נרתע מ'אוכלי השפנים'. תנועת התשובה ידעה אז פריחה אדירה. "קשה להסביר את האווירה הזו למי שלא נשם אותה". והוא, נער סקן, נושם את האווירה, לומד את הדברים שלימים ימלאו לו מאמרים שלמים.

מורכבות: יחסי חוקר-נחקר

ועדיין, למרות האווירה הסובבת, בשום שלב לא תכנן בנימין בראון לעשות קריירה על חשבון השכנים. "מאז ומתמיד נמשכת לפילוסופיה. אבל אז זו הייתה בעיקר פילוסופיה כללית, לא מה שנקרא 'מחשבת ישראל'. את התואר הראשון שלי עשיתי בלימודי משפטים ובפילוסופיה כללית ואף שימשתי כעורך דין במשך תקופה".

אבל החרדים תמיד נותרו ברקע. גם בימי שירותו בצבא ("שירות גרוע של ג'ובניק...") ובהרבה הזדמנויות נוספות, הוא מצא את עצמו בעמדת 'מסביר החרדים'. "זה לא היה הסברה במובן של הצדקה, אלא כביאור. אנשים סביבי לא הבינו את העמדה החרדית, אני מצאתי את עצמי 'מתווך' תפיסות חרדיות לחילונית-מדוברת. "לאט-לאט התחלתי להבין שיש לי נקודת מבט ייחודית על הציבור החרדי. אני לא חלק, וגם לא לגמרי זר ומרוחק. גם היכרות עם ה'שפראך' החרדי, וגם התעסקות במחקר".

עניין נוסף שהקל על בראון את הכניסה לחקר ההגות החרדית, הוא הוואקום המחקרי שהיה באותן שנים בנושא. "האקדמיה של אז לא ראתה בחרדיות משהו מספיק מעניין. חוקרים בודדים התעסקו בחרדים. רובם המוחלט היה כלכלנים וסוציולוגים. אף אחד לא טרח לבדוק מה 'חושב' הציבור הזה".

בדיוק אז, החליט בראון לחזור לאקדמיה להשלים את התואר השני שלו ב'מחשבת ישראל'. את עבודת המוסמך שלו הוא כתב בהנחיית פרופ' אליעזר שביד, והיא עסקה ב"דעת תורה ואמונת חכמים בהגות החרדית".

מטען הידע ויכולות הניתוח שהביא עמו המסטרנט הצעיר מבני ברק היו כנראה נדירים בפקולטה. עובדה, שזמן קצר אחרי שאושרה עבודת התזה שלו, הוא קיבל טלפון שהזמין אותו לבוא ולמסור קורס באוניברסיטה העברית.

כשהוא הגיע לכתבת הדוקטורט, היה ברור לו שהוא חייב לבחור בדמות מ"השפיץ של צמרת הגדולים החרדים". מכיון שלמד גם משפט עברי רצה לחקור נושא שיש בו שילוב של השקפה והלכה. לזמן מועט הסתפק בין חקירת משנתו של מרן החפץ חיים, לחקר משנתו של החזון איש. ההכרעה נפלה על האחרון, ולא מן

אז שהוא זוכר את עצמו, בני בראון גיל להסתובב בין חרדים כשלאראשו כיפה סרוגה גדולה, בלי שמץ של זרות או ניכור. עם הכיפה הזו, הוא נדחף להקשיב לדרשותיו של מרן הגרא"מ שך בירחי כלה, עמה הוא טיפס על הפרנצ'עס בויז'ניץ בלילות שבת, השתתף בפארבריינגענס חב"דיים בשבת בבוקר ולמד בחברותא עם

שחורי הכיפות.

ובכל זאת, בשום שלב הוא לא תכנן להפוך ל'חוקר חרדים' או 'פרופסור להגות חרדית'. כבר היו לו תכניות מסודרות. את התואר הראשון שלו הוא עשה במשפטים ובפילוסופיה כללית. אלא שבמקרה שלו, אם להשתמש בפתגמים, הסקרנות הרגה את המסלול.

כיום נחשב פרופ' בנימין (בני) בראון לחוקר היהדות החרדית. עכשיו הוא מקבל אותי במרתף ביתו בשכונת רמות הגדושה ארונית ספרים לכל אורכו, ומנסה לעשות קצת סדר. על השולחן הצנוע מונח ספר חדש ומעורר עניין. 'הגדולים', קוראים לו. יצירה שמחזיקה קרוב לאלף עמודים גדושים ומנסה לחקור את ה"אישים שעיצבו את פני היהדות החרדית בישראל".

והנה התובנה הראשונה שיש לחוקר החרדים להשמיע. הוא לא למד אותה בשום פקולטה, אלא ב'שכונה' שבה עשה את שנות ילדותו. "יותר ויותר שומעים היום תלונות וטענות מפי תושבים חילונים בשכונות המעורבות או 'המתחרדות' ברחבי הארץ. מרבים לדבר על 'דחיקת רגליים' ועל כך שהשכונות עם הציבור החרדי היא בלתי נסבלת. לא רוצה להכליל, אבל כילד שגדל בשכונה שכזו, אני יכול להעיד שבמקרה שלי זה ממש לא נכון.

"גדלתי בבני ברק - אליה הגענו מתל-אביב - במה שנקרא אז 'שיכון ההסתדרות'. היום, השטח הזה נמצא בין רמת-אלחנן לרמת-אהרן, על טהרת הקודש עם עירובי חצרות וגנטור שבת. אבל אז האוכלוסייה הייתה שונה. בערך שליש מזרחניקים, וכל השאר חילונים. ואז, כמה שנים אחרי שהגענו, החל תהליך התחרדות מואץ בשכונה.

"אם לשפוט לפי החוויה האישית שלי, החרדים היו פשוט שכנים טובים. ואני אומר את זה כנציג המשפחה המזרחיסיטית האחרונה ברחוב החרדי. אף אחד לא רדף ולא כפה את דעתו. היו לי חברים חרדים רבים. אז נכון שכדי ללמוד בתיכון דתי הייתי צריך לנסוע לרמת גן. שום דבר שמשאיר טראומה", מסכם בראון.

במבט לאחור - "ברטרופסקיטיבה", בלשון המחקר - בראון מבין שהתזמון היה מדויק. "אלו היו ימי הרב שך הסוערים", הוא מחייך וזוכר בשנות המ"ם של בני ברק. "ה'אקשן' היה באוויר. החרדיות גילתה את עצמה ואת כוחה. זה היה אחרי 'המהפך' של בגין. פתאום הפכו החרדים לשון מאזניים. העיתונות הכללית התחילה להתעניין במה שקורה בבני ברק וירושלים. התחילו להכיר את שמות ה'גדולים' והעסקנים.

השקפה: היקים הביאו לפוניבז'

בוא נדבר גלויות, אתה אוהב את הציבור החרדי?
"חשוב להבין", מנתח בראון, "במחקר אסור שתהיה 'שנאה תהומית' או 'הערצה עיוורת'.. כל הדין שאפשר לדון בהקשר הזה, הוא מה העמדה של הכותב מחוץ לשורות המחקר. יש כאלו שיטענו על חוקר פלוני שנקודת המבט שלו עוינת. הטיעונים יתבססו על היכרות אישית, או על מאמרים עיתונאיים שנכתבו בצורה לא מחקרית. מבחינתי, חוקר שאפשר להבחין מתוך מחקרו בעוינות או בהערצה, חוטא לתפקידו.

"אם אתה שואל מה היחס שלי לציבור החרדי מחוץ לשורות המחקר, אני חושב שאפשר לראות את זה במאמרים שפרסמתי בעיתונות, מחוץ לבמות המחקריות. שם אני מרגיש יותר חופשי לבטא עמדות אישיות. אני רק יכול לרמוז, שבעבר היו גם כאלו שהאשימו אותי - גם את מחקרי על החזון איש - כמי שמאופיין בהערצה."

ואכן, לפני תקופה קצרה, הצליח בראון לעורר סערה־זוטא בסדרת מאמרים שפרסם בעיתון 'מקור ראשון' על הציבור החרדי. תחת הכותרת הסרקסטית: "אח, איפה החרדיות של פעם?", ("לא אני נתתי"), הוא הסביר לכל מי שניסה להספיד את החרדיות ולדבר על 'התפרקות' - שאינו אלא טועה. החרדיות, לדבריו המאוד מנומקים, חיה ופועמת מאי־פעם.

כצפוי, המאמר עורר סערה מחקרית. מאמרי תגובה ניסו שוב ושוב להעלות דוגמאות מהשוליים החרדיים ומעוד תחלואים, אבל בראון בשלו, החרדיות חזקה מתמיד.

אז כיצד באמת אתה מתרץ את כל הטיעונים?
בראון מתחייך. "העניין הוא שלאנשים קשה להסתכל על תהליך שנתון בהתהוות. כמו שאומרת הכותרת, החוקרים של היום - ואולי גם המבוגרים החרדיים של היום - אוהבים להתרפק על החרדיות של פעם. אני ממש לא בטוח, שבשעתו הם היו מבחינים ביופייה של החרדיות. כלומר, ברוב המקרים, אתה יכול להבחין בתהליך רק ממרחק הזמן."

ובכל זאת, אתה הרי זוכר את דמותו הנאצלת של הרב שך, את המנהיגות החד־משמעית שלו. העובדה שאין כבר את הלהט הזה לא מעידה על 'ירידה'?

"צריך להבין", הוא חובש את כובע הפרופסור ומתחיל להרצות, "עד תקופת הרב שך, כמעט לא דיברו בציבור החרדי על 'השקפה'. זהו מונח גרמני במקורו 'וועלט אנשאוואנג'. מי שהביאו אותו לציבור החרדי הם היקים. הרב שך עצמו, אגב, לא הרבה להשתמש בזה.

"אבל אני זוכר את השכנים שלי, מעריצי הרב שך שדיברו עליו כמי שניחן ב'מבט ממעוף הציפור'. אני אישית שמעתי אותו פעמיים, בכנסי 'ירחי כלה'. הוא דיבר באידיש מהולה בעברית. כמעט שלא הבנתי מילה. רק בסוף השבוע, כשקניתי 'תד נאמן'

מנהיג שכל כולו אידיאולוגיה. מן הגרא"מ שך זצוק"ל

והבנות. לפעמים צריך דווקא נקודת מבט זרה של חוקר חיצוני."

המחקר יודע להעריך את החוקרים והכותבים החרדיים?

"ברור שעולם המחקר חשדן מאוד על כל חומר שיוצא מבפנים. ההטיה די ברורה. 'אדם קרוב אצל עצמו' ויש נטייה להגדיל ולהקטין, להעלים ולצנזר. ובכל זאת, עולם המחקר בהחלט יודע להעריך את הידענות החרדית.

"אם יש חוסר סימטריה בהערכה, הרי שזו הפוכה. דווקא הלומדים החרדים מתקשים להעריך את מה שהמחקר עושה. לפעמים אנו נתקלים בחוסר רצון לשתף פעולה או לשתף מידע. בכל פעם שמישהו כותב משהו שמתפרסם, מתחיל פולמוס שמנסה לגמד את הישגיו ולהוכיח את בורותו. באופן כללי, המחקר פתוח לקבל יותר מהנחקרים. 'אבל חשוב לזכור', הוא מסייג, 'שכל התחום הזה מאוד צעיר. ככל שחולפות השנים, יותר ויותר חרדים לומדים להכיל אותנו ובחלק מהמקרים אפילו להעריך את מה שאנחנו עושים. אנחנו גם זוכים להרבה יותר שיתוף פעולה. האמת היא שהיום אני זוכה לשיתופי פעולה כמעט נלהבים. אנשים שמחים לדבר ולשתף מידע ותובנות."

אתה נתקל גם במקרים שבהם חרדים מנסים להשפיע על תפיסות המחקר באמצעות נתונים וכדומה?

"מסתבר שדווקא במקרים של מחלוקות וסכסוכים, יותר קל למחקר לפעול, משום שכל צד מנסה להסביר את עמדתו ולשלוט את עמדת הצד שכנגד, וכך המחקר ניוזן ומקבל חומר טוב...
"בכלל, אני יכול להזהרות עם החשש לשתף פעולה. 'ראת הוראה' בהקשר הזה של חשש מלהוציא משהו שאיננו מושלם ברף הכי גבוה, באה ממקום טוב אך תוצאותיה רעות. אני לא מבין למי יש עניין ליצור וואקום מחקרי. אף אחד לא מרוויח מזה שלא מבינים אותו."

הנמנע שגם 'הקשר הבני ברקי' משך אותו לכיוון זה. בשנת תשע"א ראה המחקר הזה אור בספר עב כרס שעורר בשעתו דיון נרחב. והוא לא זנח גם את העיסוק בהגותו ומשנתו של החפץ חיים וכתב עליו כמה וכמה מאמרים. (מאמר מסכם אודותיו ראה אור בפרק בספר 'הגדולים').

תגיד לי אתה, כאדם חרדי, אני אמור לאהוב 'חוקר חרדים' שכמוך, או לנעוץ ולזעום?

בראון מתחייך. הטחת שאלות בסגנון ישיבתי מוכרת לו. הניסיון הראשוני לקטלג: הלנו, או לצרינו. "איך אמר לי ידיד שלי, חסיד חכם אחד שדיברתי איתו לאחרונה? תגיד לי אתה, מה היה קורה אם הייתי עושה מחקר מקיף על המשפחה שלך, משפחת בראון, והייתי מתעד ומנתח כל רגע של מבוכה ומצוקה, היית נהנה מזה? מצד אחד הוא צודק. אף אחד לא אוהב לעלות על שולחן ניתוחי המחקר. גם אני עצמי.

"מאיך גיטא, אני חושב שהעובדה שחוקרים אותרו צריכה להחמיא לך. זה אומר שאתה מסקרן, מעניין, ובמידה רבה גם חשוב. שאנשים חושבים שיש לך אמירה והם מתאמצים להבין מה היא בדיוק. קל וחומר כשמדובר בציבור שבמשך שנים נתפס כלא מעניין."

"עוד משהו חשוב להבין: המחקר שלי הוא ברובו רעיוני והלכתי. אני מנסה להבין השקפות ותורות. גם כשאני מחטט בשאלות היסטוריות, זה עיסוק משני, 'רקחות וטבחות' לשאלת המהות שמסקנת אותי."

אתה לא רואה בעיה בעצם העובדה ש'זר' שמגיע מבחוץ, מנסה לקבוע דברים על אורח חיים שכל כך זר לו?

"אפשר לומר שזו הטענה שהכי נשמעת בציבור החרדי. בבחינת 'מה לילוד אישה בינינו' ו'ש'זר לא יבין לעולם'. אבל בהחלט חושב שאנשים שמתאמצים וחוקרים יכולים להבין, במיוחד אם יש להם חושים בריאים וקשרים עם בני אדם ריאליים, ולא רק עם חומרים כתובים. לא פעם דווקא אנשים שגדלים כל ימיהם בתוך הביצה מפספסים נקודות

הייתי יכול לקרוא את הדברים - למי שעוד זוכר את המסגרת המסולסלת...
"אבל חייבים לומר, 'יתד נאמן' לא 'המציא' את הרב שך. הוא גם לא שכתב
אותו. הם הטיבו 'לתווך' את מה שהוא אמר. הדברים שלו באמת היו נקודת
מבט חדשה ואלטרנטיבית. זה היה עומק שהתנסח קצת בלשון רצוצה. אבל
בדברים שלו ניתן היה לחוש שכל ההיסטוריה היהודית למרגלותיו, והוא
התנשא על הגלים השוצפים של ההווה. וכמובן, כשכתבתי את הדברים,
'תווגתי' כמעריך של הרב שך..."

"ולמרות הכול, החרדיות שאחרי הרב שך לא מתפרקת. היא כן משנה -
צורה ולובשת צורה חדשה. אבל שינוי צורה, לא אומר היחלשות! זה התהליך
הטבעי של כל תנועת תחייה דתית באשר היא. תמיד הדור הראשון - במקרה
הזה: תקופת החזון איש הראשונה - מתאפיין בגרעין קטן וחזק. הדור השני -
תקופת הסטייפלר והרב שך - מתאפיין בפריצה וכיבוש.

"היום הגענו לתקופה השלישית - של ההתמסדות. מה שמכונה במקרה:
השגרה (מלשון שיגרה). אז כן, לשמר הרבה יותר קשה. זאת משימה שאין בה
להט. אי אפשר להחזיק את האש וההתלהבות הראשונה לאורך ימים ושנים.
עכשיו נותר רק געגוע לאש הזאת שלהטה פעם. כשמתמסדים וגדלים, מטבע
הדברים יש אתגרים חדשים, אבל זה ממש לא התפרקות. אולי אפילו להפך."

נוסטלגיה: האתמול של המחר

"מובן לכול", פתח בנימין בראון את מאמריו ב'מקור ראשון', "שהחברה
החרדית בישראל עוברת שינוי. תוך כמה שנים התהפכה התודעה הציבורית
מהתחזית שהחרדים יהפכו לרוב וישתלטו על המדינה, ועד לקביעה שלפיה
החברה החרדית 'מתפרקת'. מסתבר שהחרדים כבר לא נמצאים 'מעבר להרי
החושך' כפי שהיו אך לפני כמה עשורים, וברור לכולנו שהם חלק מהחברה
הישראלית ומה שיקרה להם עתיד להשפיע על כולנו. אכפת לנו ואנחנו אפילו
מוטרדים ממה שיעלה בגורלם.

"ואולם, דווקא משום שאנחנו מוטרדים ומעורבים כל כך, קצת קשה לנו
להסתכל על החרדיות הישראלית מנקודת מבט רגועה ומפוכחת. לפיכך אני
מציע לכולנו להשתרע על כורסה נוחה ולהתבונן בהתפתחויות החדשות
בפריזמה היסטורית רחבה - ובעיקר רגועה יותר. הפריזמה הזאת צריכה
לכלול הן מבטים אל העבר והן מבטים אל העתיד, או ליתר דיוק, אל האופן
שבו נסתכל על ההווה מן העתיד.

"המסקנה שנגיע אליה, לדעתי", אומר בראון, "תהיה כדלקמן: החברה
החרדית היא תנועת תחייה דתית-רוחנית שעוברת תהליך של השגרה או
נרמול. קשה לה עם התהליך הזה, בעיקר בשל אופייה השמרני, ולכן יש בה

אשמה בהערצת יתר.
בראון בחדר עבודתו

גילויים ברורים של משבר, אבל היא בשום פנים ואופן לא מחוסלת. אחרי שתרגל למצבה החדש, היא תתחיל מן הסתם להתנגע לעברה המפואר, ולבסוף אף יריביה הוותיקים יעלו אותה על נס ואולי אף ישתמשו בה ובכתביה כמקור השראה להתחדשות יהודית של המאה הבאה...".

לא יפלא איפוא שהיו רבים שטענו שדבריו של בנימין בראון – הם לוקים ב"יפוי מוגזם" של מצב הציבור החרדי בארץ. "ומה עם הפוליטיקה החרדית? האם גם היא חלק מ'תחייה דתית-רוחנית'?", הם שואלים בציניות.

אבל בראון לא נרתע: "אין ספק", הוא כותב, "שהפוליטיקה לא היטיבה עם תדמיתה של היהדות החרדית, אך בסופו של דבר היא סייעה לה לקדם את ענייניה". שוב הוא מציע כמודל את תנועת החסידות: "פוליטיקה פנימית, כולל מאבקי כוח, היו גם בחסידות, אבל בפרספקטיבת הדורות היא לא הצליחה להעם את זוהרה.

"פוליטיקה חיצונית הייתה לה גם כן, אבל אין ספק שהיקפה וכוחה היו קטנים בהרבה מכפי שהתאפשר לציבור החרדי במדינת ישראל הדמוקרטית. כל תנועה רוחנית זקוקה למקורות מימון. גם בעבר הביקורת המשכילית לא חדלה ללעוג לאדמו"רים הנוטלים 'פדיונות' ו'מעמדות' ולחסידיהם שמשלמים אותם. והיום כולם מתגעגעים 'לחסידות של פעם'.

"אם כאן", אומר בראון למבקרו, "משב רוח חדש חי והתפתח במשך שמונים השנה האחרונות, ממש כאן על ידכם, אבל אתם סירבתם לראות בו משב רוח חדש, כי החידוש שבו לא היה לפי הזמנתכם. ממש כמו מתנגדיה של החסידות בשעתה, כאשר התנועה הצצה על ידכם נתפסת בעיניכם באור שלילי, אתם מסרבים לתת לה ליהנות ממונחים של 'תחייה' ו'התעוררות'".

ועדיין, איפה התחייה הגדולה שעליה אתה מדבר?

"מי שרואה את אלפי המשפחות במדינת ישראל שבוחרות לעזוב את כל מנעמי העולם הזה ולהתנסות בחיי מצוקה כלכלית כדי שהבעל יוכל לעסוק בתורה, חייב להבין שמדובר במשהו ייחודי שלא מובן מאליו. גם אם אתה בעד זה וגם אם אתה נגד, יש כאן כוח גדול, ולכן סוג של התעוררות. אז נכון שיש בשנים האחרונות סדקים קלים, אבל עדיין רוב מוחלט של החברה עושה זאת מתוך אידיאל ש'אין לנו שיעור רק התורה הזאת'.

"והדבר הכי מפתיע הוא 'תנועת התשובה'. לא רק שהחברה החרדית הצליחה לעצור את הסחף של הירידה מהדת – שהכה בה כל כך ערב מלחמת העולם השנייה – אלא שאדרבה, עוד יש מצטרפים. זה התחיל ברבי מלובביץ', ואחרי מלחמת ששת הימים הצטרפו לגל גם הליטאים, ובראשם הרב שלמה וולבה. היכולת לכבוש לבבות חדשים, במיוחד של מי שהיו עד לא מכבר בעברו השני של הנהר, היא מסימניה המובהקים של תנועת תחייה דתית, ולא זו בלבד, אלא של תנועה מצליחה וסוחפת".

הפנתיאון: שערי גדולים לא ננעלו

ואי אפשר בלי כמה מילים על הספר האחרון 'הגדולים'. ספר שערך בראון יחד עם עמיתו ד"ר ניסים לאון.

אתה לא חושב שזה יומרני מצדך להכתיר את אלו שבעיניך נחשבים 'גדולים'?

בראון לא נבהל. הוא ציפה לשאלה הזאת מראש, וניסה להתמודד איתה בהקדמת הספר. "אנחנו לא מתכוונים להכתיר גדולים. וזו באמת לא רשימה סגורה. היו גדולים שרצינו להוסיף לרשימה אך לא הצלחנו. אני בטוח שעוד יבואו אחרים שיעשו רשימה שונה. שערי גדולים לא ננעלו. "בכך הזה – שנערך כמחווה לאחד מחלוצי התחום: פרופ' מנחם פרידמן

דמויות שממש ניסינו להכניס. הבן איש חי והבבא סאלי. אלא שבאחד המקרים לא מצאנו חוקר ראוי לעבודה שייתן תמונה מקיפה על מכלול פועלו – הן התורני הן הציבורי – ובמקרה של הבבא סאלי, לצערנו, החוקר 'הברז' ברגע האחרון. במבט לאחור, יתכן בהחלט שניתן היה גם להוסיף דמויות מ'פורת יוסף' הישנה, כמו רבי עזרא עטיה ועוד. ויש עוד דמויות חשובות שהחמצנו. ביניהן ניתן למנות את האדמו"ר המהרי"ד מבעלזא, ואת הרב מטשעבין שאין חולק שנכללים ברשימת מאורי הדורות האחרונים.

"אבל באופן כללי, זו לא הייתה המטרה של הספר – להכריע את רשימת הגדולים, אלא להעמיק ולהכיר את התופעה הזו באופן מקיף. להכיר את גלריית האנשים החד-פעמיים האלו – מהחתם סופר ועד הרב עובדיה יוסף – שהפכו לדמויות מופת בציבור החרדי".

מסתבר שבראון לא יודע מנוחה. בימים אלו הוא עומד בשלבי סיום של ספר מקיף על הגותה וקורותיה של חסידות קרלין לדורותיה. "החסידות", הוא מודה, "סבלה מעט מקיפוח מחקרי בכל הנוגע למקומה בעיצוב החרדיות הישראלית. עד היום היה יחס מועדף לצד הישיבות וההנהגה הליטאית. הדבר נובע לא מעט בשל ההגות המסודרת והשיטתית, וגם בשל העובדה שחסידות היא לא מעט בבחינת 'תורה שבעל פה'. אבל", הוא משוכנע, "השנים הבאות רק יעמיקו את ההבנה וההערכה להגות החרדית לזרמיה". ■

ציבור שהולך ומתחזק באהבת תורה

התמונות של הגדולים שתולים בכל הסוכות החרדיות, ולאו דווקא אצל בני החוג שלהם".

ואיך יתכן שמכל גדולי עדות המזרח למשל, יש רק שתי דמויות?

"ראשית חשוב לי לציין, שהיו לנו עוד שתי

– ניסינו להרכיב רשימה של גדולים מכל חלקי הציבוריות החרדית. בעיקר את אלו שהשפעתם חרגה הרבה מעבר למקום שבו 'מלכו' – החצר החסידית שלהם, או הישיבה שבראשותה עמדו. קראנו לזה 'מבחן תמונות הסוכה'. חיפשנו את